

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ ЕФЕКТИВНІСТЮ НАФТОГАЗОВИХ КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР

І. М. Метошоп, канд. екон. наук, доцент

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
вул. Карпатська 15, 76019, м. Івано-Франківськ, Україна
E-mail: metoshop07@mail.ru*

Запропоновано новий підхід до оцінювання економічної ефективності, що базується на визначенні інтегрального показника з урахуванням комплексного підходу, який слід враховувати при розробці оперативних та стратегічних планів діяльності нафтогазових корпоративних структур.

***Ключові слова:** інтегральний показник, економічна ефективність, зовнішні фактори, внутрішні фактори, ресурси.*

ВСТУП

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку підприємств нафтогазового комплексу потребує докорінних змін, для підвищення ефективності їх функціонування, забезпечення потреб споживачів та підвищення економічного та соціального розвитку держави.

Як відомо, забезпечити ефективність функціонування підприємств у довгостроковій перспективі можна лише за наявності дієвої стратегії їх розвитку, яка у свою чергу забезпечить їх конкурентоспроможність та сталий розвиток.

Економічна ефективність функціонування будь-якого підприємства залежить від зовнішніх та внутрішніх чинників, які обумовлюють необхідність управління підприємством шляхом адаптації його діяльності до зовнішніх умов та формування відповідних методів управління внутрішньою підсистемою.

Тому питання нових підходів та методів оцінки економічної ефективності повинні відповідати сучасним вимогам комплексних перетворень та прийняття управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогоднішній день немає чіткого визначення поняття економічної ефективності. У багатьох дослідженнях автори стверджують, що «ефективність» – поняття, що виражає «результативність», і це розуміння ефективності як результативності функціонування економічних систем, найчастіше використовується у сучасній економічній літературі.

Багато авторів визначає сутність економічної ефективності підприємства як економію всіх питомих витрат на виробництво продукції, що визначає його доходність. Зважаючи на такі відмінності у поглядах на поняття ефективності та економічну ефективність зокрема, на сьогодні немає єдиного підходу до визначення інтегрального показника ефективності.

Питанням методики оцінки ефективності підприємств на основі інтегрального показника надається значної уваги, зокрема, наукові дослідження таких авторів як Ячменьова В. М., Габор С. С., Рац О. М., Гончарук А. Г., Літковець Ю. О., Пономаренко В. С., Гонтарьова І. В., Таранюк Л. М., Шаповал А. І., Щур О. М. та інші. Більшість із дослідників в основу розрахунку інтегрального показника ефективності виробництва

покладає лише ефективність використання виробничих та фінансових ресурсів підприємства. Деякі підходи до оцінювання доповнюються ефективністю використання інформаційних ресурсів (Ю. О. Літковець) [5], В. С. Пономаренко, І. В. Гонтарьова [6] пропонують дворівневу систему визначення інтегрального показника на основі комплексних, узагальнюючих та часткових показників. Однак для забезпечення якісного управління ефективністю діяльності підприємства недостатньо зводити його лише до управління ресурсами. Методика повинна відповідати цілісній інтегрованій системі управління ефективністю бізнесу, що функціонує у системі зовнішніх бізнес-відносин. Тому і підхід до оцінювання повинен змінюватись залежно від взаємозв'язків та взаємовідносин корпоративних структур у зовнішньому середовищі, галузевих особливостей, організаційно-правових форм, розмірів та інших особливостей їх функціонування.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даного дослідження є розробка власного підходу до визначення інтегрального показника економічної ефективності, який дасть можливість урахувати зазначені вище недоліки запропонованих методик. Для досягнення мети визначені наступні завдання: оцінити існуючі підходи до визначення інтегрального показника ефективності виробництва, сформулювати власний підхід до визначення із урахуванням специфіки функціонування нафтогазових підприємств та зробити відповідні висновки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Якщо економічну ефективність діяльності підприємства розглядати тільки із економічної позиції, то суть її безумовно може бути зведена до визначення ефективності використання ресурсів підприємства.

На нашу думку, розрахунок інтегрального показника економічної ефективності діяльності підприємства слід розглядати як комплексний показник, який буде враховувати не лише показники, що характеризують ефективність використання виробничих ресурсів, а і показники, що характеризують ефективність виробничо-господарської діяльності підприємства, фінансово-економічної, організаційно-виробничої, комерційної, інвестиційної та екологічної ефективності. Усі види ефективності тісно пов'язані між собою, взаємозалежні і разом визначають економічну ефективність діяльності підприємства загалом. Тому, однією з найскладніших проблем, що виникають при управлінні економічною ефективністю діяльності підприємства у внутрішньому середовищі, є формування системних елементів, сукупність та взаємодія яких створюють об'єктивні передумови для визначення та реалізації цілей функціонування підприємства.

Розрахунок економічної ефективності дасть змогу прогнозувати економічну ефективність та на основі зазначених розрахунків розробляти оперативні плани розвитку дочірніх підприємств для досягнення стратегічних цілей компанії. Окрім того для нафтогазових підприємств характерна певна специфіка визначення та управління економічною ефективністю. Перш за все вона пов'язана із наявністю природних ресурсів, а саме газу, нафти і конденсату, що є одночасно і вхідним ресурсом (видобувні запаси) і вихідною продукцією (видобуті вуглеводні) нафтогазовидобувних підприємств. Більшість родовищ України

характеризуються високою виснаженістю, важкодоступними запасами, що потребує застосування різноманітних технологій видобутку та специфічної техніки, а отже і особливого підходу щодо управління ефективністю їх застосування. Окрім того, сам процес видобутку вуглеводнів є досить енергомістким, тому значна частка видобутих вуглеводнів є також вхідним ресурсом підприємства, що спрямовується на технологічні потреби, а саме подальший видобуток. Також нафтогазова промисловість характеризується високою територіальною розгалуженістю, неоднорідністю запасів вуглеводнів та умовами їх видобутку, що у свою чергу потребує ефективного управління витратами та ефективної організації управління.

Отже, економічну ефективність слід розглядати, як комплексне поняття крізь призму фінансово-економічної, виробничої, комерційної, інвестиційної, організаційної та екологічної ефективності.

Фінансово-економічна ефективність зорієнтована на оцінювання фінансового стану, фінансових результатів та ефективності діяльності підприємства. Дає змогу виявити напрямки й обмеження фінансового розвитку та реструктуризації фінансової політики.

Виробнича ефективність характеризує використання найсучаснішої технології, яка забезпечує максимальну віддачу від залучених ресурсів, видобутку вуглеводнів із найнижчими витратами.

Комерційна ефективність відображає фінансовий приріст коштів, отриманих у результаті інвестиційної, операційної та фінансової діяльності. Її аналіз необхідно здійснювати для з'ясування його сильних та слабких сторін та стійкості положення підприємства, а також ефективності його роботи.

Інвестиційна ефективність полягає у оцінюванні, виборі та ранжуванні найефективніших інвестиційних проектів.

Організаційна ефективність характеризує ефективність організації праці та управління пов'язана з удосконаленням виробництва, розвитком спеціалізації, кооперації та концентрації, інтеграції науки та виробництва, ефективною організацією усіх структурних елементів системи.

Екологічна ефективність полягає у зменшенні негативного впливу на навколишнє середовище і покращенні його стану, зниженні обсягів забруднюючих речовин і передбачає аналіз ефективності вирішення екологічних проблем для досягнення заданих екологічних показників.

Усі види ефективності тісно пов'язані між собою, взаємозалежні та разом визначають економічну ефективність діяльності підприємства загалом.

У свою чергу економічну ефективність підприємства слід розглядати не лише з позицій сьогодення, а і перспектив розвитку холдингових структур та їх дочірніх підприємств. Також, досить важливим є не лише визначення інтегрального показника ефективності, а управління підприємством на основі отриманих результатів.

Окрім того будь-яке підприємство, як відкрита система, на діяльність якої значний вплив здійснює зовнішнє середовище, а також останнє визначає існування будь-якого підприємства на ринку, свідчить про необхідність системного синтезу не лише системних елементів внутрішнього середовища, а і системних взаємозв'язків, взаємовідносин досліджуваного об'єкту, що виникають за його межами.

Отже, визначення інтегрального показника повинно ґрунтуватись на об'єктивній єдності усіх сукупностей впливу на ефективність діяльності підприємств.

Виходячи з цього, механізм управління підприємством на основі інтегрального показника може бути представлено у вигляді схеми наведеної на рис.1.

Загалом, механізм управління ефективністю діяльності холдингових компаній слід розглядати як процес, що проходить у часі, для якого характерна своя технологія проведення, закономірності, методи та технології обґрунтування альтернативних варіантів і кінцевих результатів. Розглянемо загальну процедурно-технологічну схему управління ефективністю підприємства.

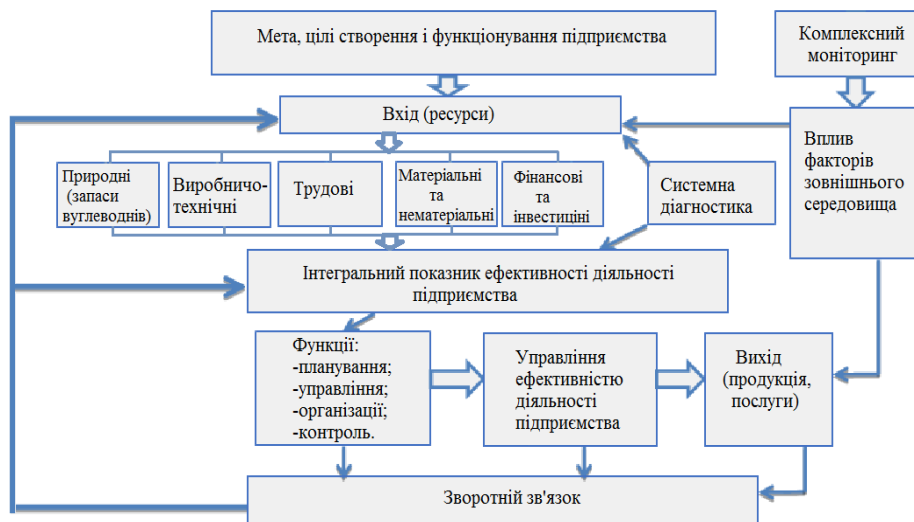

Рисунок 1 – Схема процесу управління ефективністю діяльності холдингових компаній на основі інтегрального показника ефективності діяльності підприємства

Управління слід починати із комплексного моніторингу зовнішнього середовища, оскільки, як уже зазначалось, це безліч сил і суб'єктів, що безпосередньо або опосередковано впливають на функціонування підприємства та діють за його межами. Сукупність факторів опосередкованого впливу визначають можливості та загрози підприємства, що дають змогу або розвиватись, або ж гальмують розвиток даного підприємства. До факторів зовнішнього впливу, які необхідно обов'язково аналізувати слід віднести ті, які формуються на макрорівні – це зокрема, економічні, екологічні, політичні, демографічні, соціальні, природні та технологічні, а також ті, що формуються на мікрорівні діяльності холдингових структур, а саме постачальники, споживачі, державні органи управління, посередники та конкуренти, фінансово-кредитні установи. Як показали проведені дослідження значний вплив на ефективність діяльності нафтогазових підприємств здійснюють такі фактори, як відсутність нової техніки та технології, що дадуть змогу видобувати важкодоступні запаси. Досить вагомий вплив також здійснюють економічні фактори. Зокрема, коливання цін на світовому ринку нафти, високий податковий тиск, різке знецінення національної валюти робить нерентабельним власний видобуток. Окрім технологічних факторів, визначальний вплив на їх діяльність здійснюють політичні фактори, а саме

політична нестабільність, військові дії на території держави, низька реалізація науково-технічної політики.

Однак, якщо на фактори зовнішнього середовища підприємство не має прямого впливу, то сукупність усіх елементів внутрішнього середовища, знаходиться у прямій залежності від ефективного управління структурою. За допомогою механізму управління його складовими досягають місії підприємства і адаптації до змін зовнішнього середовища. Усі цілі холдингових структур повинні відповідати основним чинникам успіху їх на ринку та бути зорієнтовані на високу якість і задоволення потреб споживачів, а також на досягнення основної мети їх діяльності – саморозвитку та сприяння розвитку акціонерів компанії. Тому для досягнення цілей підприємства та його місії першочергово слід провести системну діагностику вхідних ресурсів нафтогазових холдингових компаній, а саме природних, виробничо-технічних, матеріальних, трудових, нематеріальних, фінансових та інвестиційних. Саме достатнє забезпечення підприємств зазначеними ресурсами дасть змогу забезпечити можливості підвищення ефективності діяльності холдингових структур та їх розвиток. Однак, наявність вхідних ресурсів, ще не є ознакою ефективності діяльності підприємств. Вона значною мірою буде залежати від ефективності їх використання, якості управління та організації праці. Тому в основу визначення інтегрального показника ефективності слід покласти усі зазначені складові даного процесу та чітко визначити систему ключових показників економічного управління. Дана система показників повинна бути взаємоузгоджена та збалансована.

Визначати інтегральний показник економічної ефективності (I_e) пропонується за формулою:

$$I_e = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n Y_i \times Q_i, \quad (1)$$

де Y_i – кількісна оцінка узагальнюючого показника, що відповідає i -тій функціональній групі;

Q_i – вагомість i -ї функціональної складової;

n – кількість узагальнюючих показників.

Узагальнюючий показник у свою чергу буде визначатись за формулою:

$$Y_i = \frac{1}{m} \sum_{j=1}^m III_j, \quad (2)$$

де III_j – приведені значення j -го показника, що характеризує i -ту функціональну складову;

m – кількість показників, що характеризує i -ту функціональну складову.

Для визначення вагомості функціональної складової слід застосувати метод попарних порівнянь, за яким необхідно визначити пріоритети для узагальнюючих показників, склавши матрицю порівнянь, на основі якої будуть визначені їх ваги.

Вагомість i -ї функціональної складової слід визначити за формулою:

$$Q_i = \frac{V_i}{\sum_{i=1}^n V_i}, \quad (3)$$

де V_i – кількість позначок «1» у рядку i -ї функціональної складової.

Щодо показників, що характеризують ту чи іншу функціональну складову, то слід зазначити, що це можуть бути різні показники із різними одиницями виміру, розмірністю та значенням (від'ємне чи додатне), тому слід привести ці показники до порівняльного виду. Для досягнення цієї мети пропонується застосувати метод інтерполяції числових інтервалів, який дозволяє звести будь-які порівнювальні данні до замкненого інтервалу [0;1].

Приведення показників здійснюється за допомогою наступних формул: для прямих показників:

$$ПП_j = \frac{P_j - P_{jmin}}{P_{jmax} - P_{jmin}}, \quad (4)$$

де $ПП_j$ – приведенне до порівняного вигляду значення j -го показника;

P_{jmin} – мінімальне значення j -го показника;

P_{jmax} – мінімальне значення j -го показника;

P_j – значення j -го показника.

для зворотних показників:

$$ПП_j = \frac{P_{jmax} - P_j}{P_{jmax} - P_{jmin}}, \quad (5)$$

При розрахунку інтегрального показника ефективності слід враховувати мету проведення аналізу, а саме чи цей аналіз проводиться для оцінки загальної динаміки зміни економічної ефективності підприємства, чи для її прогнозу для управління ефективністю підприємства у майбутньому. У випадку, якщо аналіз є ретроспективний, то інтегральний показник ефективності буде розраховуватись за приведеною вище методикою, оскільки усі функціональні складові мають фактичні значення, які вже сформувались під дією впливу внутрішніх і зовнішніх факторів. Якщо ж аналіз є перспективним, то для врахування впливу на інтегральний показник факторів зовнішнього середовища пропонуємо застосовувати коефіцієнт волатильності, що дасть можливість врахувати ступінь його мінливості при розробці стратегічних планів. Отже, інтегральний показник прогнозованої економічної ефективності з урахуванням впливу факторів зовнішнього та внутрішнього впливу буде визначатись за формулою:

$$ПЕ = Ie * B, \quad (6)$$

де B – коефіцієнт волатильності зовнішнього середовища.

Уся управлінська інформація щодо наявності та ефективності використання показників аналізується, і відповідно до результатів аналізу готуються проекти управлінських рішень, щодо покращення усіх складових економічної ефективності підприємства.

У основу розробки проектів управлінських рішень слід покласти процес ситуаційного планування, який включатиме наступні етапи:

1) встановлення основних факторів середовища, які впливають на інтегральний показник економічної ефективності підприємства;

2) складання нормативного плану, який виходить з найбільш ймовірної комплексної дії системи виробничих факторів на інтегральний показник економічної ефективності;

3) вибір декількох основних припущень, які відрізняються від найбільш ймовірної ситуації, за якими складається автономний план, що

не входить в комплексний. Припущеннями можуть бути не тільки найгірші варіанти, але й передбачені різні випадковості;

4) визначається ситуація переходу до автономного плану в процесі поточної виробничої діяльності, уточнюється момент переходу з нормального плану дій на ситуаційний, передбачений при виникненні непередбачених обставин.

Таке планування дасть можливість швидкого реагування керівникам та виконавцям у несприятливій ситуації, що може виникнути у нестабільних ринкових умовах.

Розрахований інтегральний показник економічної ефективності повинен формувати оптимальні проекти управлінських рішень. Його розрахунок дасть змогу прогнозувати економічну ефективність та на основі зазначених розрахунків розробляти оперативні плани розвитку дочірніх підприємств для досягнення стратегічних цілей компанії. Саме через інтегральний показник відбувається зв'язок між стратегією підприємства, оперативними планами та здійснюється контроль за досягненням поставлених цілей.

Ефективність прийнятих рішень на основі достатнього рівня інтегрального показника, можна оцінити шляхом співставлення фактичного та очікуваного результатів. Таке порівняння дасть змогу всебічно оцінити результат функціонування системи управління та скоректувати певні відхилення у майбутньому.

Якщо рівень інтегрального показника є достатнім, то проекти управлінських рішень спрямовуються в систему управління.

У системі управління, розрахований інтегральний показник разом з іншою інформацією використовуються відповідно до загальних функцій управління для формулювання управлінських рішень, які передаються на об'єкт управління де формується фактична ефективність діяльності холдингових структур.

Тобто, якщо допустимий рівень досягнуто, то розробляються оперативні плани з урахуванням розроблених заходів та приймаються до виконання, якщо ж ні, то слід повернутись до системного аналізу і запропонувати додаткові заходи щодо підвищення ефективності використання вхідних ресурсів або ж покращення організаційного механізму управління підприємства та розрахувати інтегральний показник знову.

Безумовно, що між економічною ефективністю діяльністю холдингових структур та вхідними ресурсами існує зворотній зв'язок. Чим ефективнішою буде діяльність нафтогазових підприємств, тим більшою буде фінансова стійкість та незалежність підприємства, тим більше коштів підприємство зможе спрямувати у виробничо-технічні, матеріальні та трудові ресурси, однак це не вплине на збільшення та відтворення природних ресурсів, оскільки видобуток вуглеводнів є незворотнім процесом, у чому і полягає основна специфіка діяльності нафтогазовидобувних підприємств. Тому зважаючи на неоднорідність запасів вуглеводнів на території України допустимий рівень інтегрального показника буде різним для кожного нафтогазового регіону та буде змінюватись із часом у міру виснаження запасів вуглеводнів.

ВИСНОВКИ

Отже, визначення інтегрального показника ефективності діяльності нафтогазових холдингових структур, розробка на його основі обґрунтованих заходів та оперативних планів, контроль за їх виконанням зможе

забезпечити адаптацію внутрішнього середовища нафтогазовидобувних підприємств до змін зовнішнього середовища та конкурентоспроможності у європейському просторі.

У подальших дослідженнях буде визначено збалансовану систему показників та розглянуто технологію управління нафтогазовими підприємствами на основі визначення інтегрального показника ефективності діяльності підприємства.

SUMMARY

FEATURES OF THE DEFINITION AND MANAGEMENT OF ECONOMIC EFFICIENCY AND GAS CORPORATE STRUCTURES

Iryna Metoshop, Ph.D., associate professor

*Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,
15, Carpathian, St., 76019, Ivano-Frankivsk, Ukraine
E-mail: metoshop07@mail.ru*

In the paper the author offers a new approach to the estimation of economic efficiency that is based on the definition of integral index, taking into account the comprehensive approach, which should be considered when developing operational and strategic plans of the oil and gas corporate structures.

Keywords: *cumulative index, economic efficiency, external factors, internal factors, resources.*

РЕЗЮМЕ

ОСОБЕННОСТИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ И УПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТЬЮ НЕФТЕГАЗОВЫХ КОРПОРАТИВНЫХ СТРУКТУР

И. М. Метюшоп, канд. экон. наук, доцент

*Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа,
ул. Карпатская, 15, 76019, г. Ивано-Франковск, Украина
E-mail: metoshop07@mail.ru.*

Предложен новый подход к оценке экономической эффективности на основе определения интегрального индекса, что базируется на комплексном подходе, который следует учитывать при разработке оперативных и стратегических планов деятельности нефтегазовых корпоративных структур.

Ключевые слова: *совокупный показатель, экономическая эффективность, внешние факторы, внутренние факторы, ресурсы.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ячменьова В. М. Ефективність управління діяльністю промислового підприємства та діагностика загроз: монографія / В. М. Ячменьова, М. В. Височина, О. Й. Сулима. – Сімферополь: ВД АРІАЛІ, 2010. – 472 с.
2. Габор С. С. Ефективність як економічна категорія [Електронний ресурс] / С.С. Габор // Інноваційна економіка. – 2012. – № 7(33). – С. 14-17. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/inek/2012_7/14.pdf
3. Рац О. М. Методичний підхід до оцінки ефективності функціонування машинобудівного підприємства [Електронний ресурс] / О. М. Рац // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2012. – № 4 (20). – С. 100-111. - Режим доступу : <http://www.khai.edu/csp/nauchportal/Arhiv/EUPMG/2012/EUPMG412/Rats.pdf>
4. Гончарук А. Г. Формування механізму управління ефективністю підприємства / А. Г. Гончарук: автореф. дис. д-ра екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами». – Одеса, 2010. – 37 с.
5. Літковець Ю. О. Проблеми побудови інтегрального показника ефективності виробництва [Електронний ресурс] / Ю. О. Літковець // Ефективна економіка. – Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, 2013. – № 12. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2609>

6. Пономаренко В. С. Структура визначення інтегрального показника системної ефективності розвитку підприємства [Електронний ресурс] / В. С. Пономаренко, І. В. Гонтарева. – Режим доступу : <http://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/278.pdf>
7. Щур О. М. Сучасний підхід до визначення інтегрального показника оцінки рівня використання основних засобів підприємства [Електронний ресурс] / О. М. Щур. – Національний університет “Львівська політехніка”, 2005. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/19220/1/19-Shchur-95-97.pdf>
8. Таранюк Л. Н. Особливості визначення ефективності використання ресурсів на підприємстві в умовах перехідної економіки [Електронний ресурс] / Л. Н. Таранюк, А. І. Шаповал // Механізм регулювання економіки. – 2008. – № 3, Т. 2.–С.123-131. – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/3086>

Надійшла до редакції 9 квітня 2015 р.